

КОНСТИТУЦІЯ США ЯК «ВЕРХОВНЕ ПРАВО КРАЇНИ»

К. ПЕТРОВА

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
(Івановський державний університет,
Російська Федерація)*

Правова система Сполучених Штатів Америки в юридичній компаративістичній традиційно віднесена до сім'ї загального права, де основним джерелом права виступає юридичний прецедент. Однак США виділяються серед країн, що входять до цієї сім'ї, у першу чергу наявністю писаної федеральної Конституції, яка проголошується «верховним правом країни» — *«the supreme Law of the Land»* (ст. 6 Конституції США).

Конституція США помітно відрізняється від основних законів більшості сучасних держав своєю лаконічністю і практичністю, містить порівняно мало декларативних положень, що мають суто ідеологічне значення. Американські дослідники підкреслюють, що справжня мудрість авторів Конституції полягала саме у їхній стриманості: вони зуміли побороти спокусу записати в Основний закон країни занадто багато деталізуючих положень, задовольнившись лише встановленням рамок майбутнього уряду, що захищають його від зловживань владою¹. Конституція США побудована насамперед як юридичний документ, що визначає організацію федеральної влади і закріплює юридичні гарантії захисту основних прав і свобод американців від посягань з боку урядових органів усіх рівнів. Для самих американських громадян Конституція — це не лише закон, а політичний символ — символ національної єдності. Вона є «вираженням народної волі», засобом забезпечення соціального миру і прогресу². Американці вважають цей документ настільки важливим і необхідним, що зберігають перший його примірник на особливій підставці, яка в разі ядерного вибуху або іншої подібної надзвичайної ситуації опускається у спеціальній шахті на недосяжну глибину.

¹ *Milestone Documents in the National Archives.* — Washington, 1995. — P. 23–24.

² Конституция США: История и современность / под ред. А. А. Мишина, Е. Ф. Язькова. — М., 1988. — С. 186–188.

Конституція США існує вже понад 200 років. За цей час Сполучені Штати з аграрної країни перетворилися на найбільшу і найбагатшу індустріальну державу планети, пройшовши через громадянську і дві світові війни, але Конституція США залишилася в своїх основних положеннях практично незмінною. Невипадково американські дослідники відзначають, що ті люди, які створювали Конституцію США у 1787 р., швидше за все, і зараз, незважаючи на всі її формальні й неформальні зміни, без вагань упізнали б у ній творіння своїх рук¹. До теперішнього часу збереглися не тільки «основні конституційні форми держави, зберігся дух, утілений тоді в карбованих рядках Конституції»². Хоча деякі її положення на цей час застаріли і розглядаються як анахронізми, закріплені в Конституції основи політики і сьогодні мають таку ж силу, як і двісті років тому. Недарма цю найстарішу з існуючих нині у світі конституцій називають «юридичною Біблією»³.

Особливе місце Конституції у правовій системі США зумовлюється багато в чому тим, що вона ще в XVIII ст. закріпила два найважливіших принципи, що отримали в XIX і XX століттях світове визнання: *принцип поділу влади* і *принцип федералізму*. Ці принципи виступають не лише конституційними засадами організації державної влади в США, але і мають велике значення для формування особливостей правової системи США, зокрема, такого важливого її елемента, як система формальних джерел права.

Що стосується *принципу поділу влади*, то він, виплеканий із ідей європейських мислителів Дж. Локка і Ш. Монтеск'є, отримав на американському ґрунті свою особливу інтерпретацію. «Батьки-засновники» вміло пристосували європейські ідеї до суто американських умов. Як справедливо зазначають дослідники, «не можна не дивуватися винахідливості й мудрості, проявленим авторами Конституції. Вони створили найскладнішу форму правління з усіх, коли-небудь і ким-небудь вироблених, найбільш урівноважену і найнадійніше застраховану від зловживань»⁴. Закріплений Конституцією американський варіант системи поділу влади базується на наступних основоположних засадах.

По-перше, всі три «гілки» влади мають різні джерела формування. Носій законодавчої влади — Конгрес — складається з двох палат, що формуються особливим чином. Палата представників обирається населенням, Сенат — за первісним задумом, легіслатурами штатів (у 1913 р. до Конституції була внесена Сімнадцята Поправка, яка передбачає обрання сенаторів населенням відповідних штатів). Носій виконавчої влади — Президент — обирається за допомогою непрямих виборів. Носій судової влади — Верховний Суд — формується спільно Президентом і Сенатом. Посадовим особам виконавчої гілки влади заборо-

¹ *Berns W.* The Writing of the Constitution of the United States // Constitution Makers on Constitution Making: The Experience of Eight Nations / ed. by P. A. Goldwin, A. Kaufman. — Washington, 1988. — P. 149.

² *Чудаков М.Ф.* Конституционное право Соединенных Штатов Америки: Основные институты. — Мн., 2003. — С. 12.

³ *Соединенные Штаты Америки: Конституция и законодательные акты / сост. В. И. Лафитский; под ред. и со вступ. ст. О. А. Жидкова.* — М., 1993. — С. 10.

⁴ *Невинс А., Комманджер Г.* История США. От английской колонии до мировой державы. — Нью-Йорк, 1991. — С. 131.

няється бути конгресменами, і навпаки, законодавці не вправі займати посади в органах виконавчої влади.

По-друге, органи державної влади, згідно з Конституцією, мають різні терміни повноважень. Палата представників обирається строком на два роки, Сенат кожні два роки оновлюється на одну третину, Президент обирається на чотири роки, а члени Верховного Суду та інші федеральні судді займають свої посади, «доки поведуть себе бездоганно», тобто довічно. Таким чином, тривалість повноважень посадових осіб настільки різна, що повну зміну особового складу швидко здійснити неможливо.

По-третє, автори системи «стримувань і противаг» створили механізм, за умов якого всі три гілки влади вийшли незалежними одна від одної, але є взаємопов'язаними, причому кожна з них обмежувалася двома іншими. Так, відповідно до Конституції, прийняті Конгресом законопроекти стають законами тільки після їх підписання Президентом. Президент має право відкладального вето, яке може бути подолане лише у разі повторного схвалення опротестованих біллів і резолюцій кваліфікованою більшістю у дві третини голосів обома палатами. Конгрес, у свою чергу, має право відхиляти законопропозиції Президента, що вносяться ним через свої креатури в палатах. Президент, крім того, повинен подавати на затвердження Сенату значну кількість здійснених ним призначень і всі укладені ним договори. Конгрес може також притягти Президента до відповідальності в порядку імпічменту та, у випадку визнання його Сенатом винним, відсторонити від посади. Судова влада має право давати тлумачення Конституції та інших законів. Верховний Суд як вищий орган конституційного контролю має право анулювати як закони Конгресу, так і нормативні акти глави виконавчої влади. При цьому самі судді призначаються Президентом, затверджуються Сенатом і також можуть притягатися до відповідальності Конгресом. Конституційний механізм системи «стримувань і противаг» у наступні століття був істотно доповнений і навіть змінений у процесі реального здійснення державної влади.

Конституція США не деталізує особливості взаємовідносин різних суспільно-політичних інститутів, не розмежовує детально функціональну компетенцію між трьома гілками влади. Однак із самої їх назви випливає, що законодавча влада (*legislative power*) покликана створювати закони (*legislate*), виконавча влада (*executive power*) — їх виконувати (*execute*), судова (*judicial power*) — здійснювати правосуддя, судити (*judge*). Отже, згідно з Конституцією США, *основними «творцями» права виступають законодавчі органи, а основними джерелами права — закони (laws), а не прецеденти, як це традиційно вказується у вітчизняній літературі. Невипадково термін «прецедент» у Конституції взагалі не вживається. Таким чином, закріплений у Конституції США принцип поділу влади зумовлює таку особливість американської правової системи, що первісно відрізняє її від англійського права і зближує з правом континентальним, як визнання в якості основного формального джерела права законодавчих актів, прийнятих обраними представниками від народу, а не призначуваними суддями. Що ж до визнання прецеденту в якості джерела американського права, то, як ми бачимо, воно позбавлене конституційних підстав і пояснюється пануючим у США ти-*

пом мислення, що дістався у спадок від англійського права. Як підкреслюють дослідники, механізм судової правотворчості склався в США в процесі самого формування американської правової системи під безпосереднім впливом успадкованого з англійської практики правила прецеденту — *stare decisis*, що і зробило можливим перетворення судових рішень у найважливіше джерело права і розквіт на американському ґрунті «казуального» права¹.

Закріплений у Конституції США *принцип федералізму* базується на двох основних засадах. По-перше, Конституція США розмежує законодавчі повноваження між федерацією та її суб'єктами, виходячи із *залишкової компетенції штатів*. Розділ 8 ст. I містить перелік питань, що делеговані федерації і перебувають у виключному віданні Конгресу («*enumerated powers of Congress*»); решта предметів законодавчого регулювання, які не згадані в розділі 8 ст. I, з деякими застереженнями віднесена до відання штатів. Зазначений принцип залишкової компетенції штатів згодом було уточнено Десятою Поправкою (1791 р.) до Конституції: «Повноваження, що не делеговано Сполученим Штатам цією Конституцією і користування якими не заборонено нею окремим штатам, зберігаються відповідно за штатами або за народом»². Наприклад, штатам заборонено укладати міжнародні договори, вступати в союзи, випускати гроші і т. ін. (розділ 10 ст. I Конституції США). У цілому ж легіслатури штатів мають право приймати закони з дуже широкого кола питань: регулювання торгівлі всередині штату, охорони здоров'я, освіти, громадського порядку; встановлення норм цивільного, кримінального, процесуального права. Таким чином, у Конституції фактично передбачається така основа американської правової системи, як існування *дуалістичної системи джерел права: наявність федерального законодавства і законодавства штатів*.

Закріплення зазначеного порядку розмежування законодавчих повноважень між федерацією і штатами, здавалося б, повинно виключати конфлікти між джерелами федерального права і джерелами права штатів, оскільки федеральні закони можуть прийматися тільки з певних питань, зазначених у Конституції. Більше того, розділ 9 ст. I Конституції встановлює додаткові обмеження законодавчих повноважень Конгресу у формі заборон на прийняття деяких законів (законів про немилість, законів зі зворотною силою (*ex post facto*) та ін.) Однак ситуацію «ускладнює» абзац 18 розділу 8 ст. I Конституції США, який передбачає надзвичайно важливу для центральної влади можливість подальшого розширення компетенції Конгресу шляхом видання законів, «необхідних і доречних» для здійснення будь-яких передбачених Конституцією федеральних повноважень. На підставі цього положення практично одразу після набуття чинності Конституцією А. Гамільтоном було сформульовано доктрину так званих «повноважень, що припускаються» («*implied powers*»), відповідно до якої Конгрес володіє «повноваженнями, що припускаються, так само як і прямо зазначеними повноваженнями, причому перші надані йому з тією ж повнотою, що й останні»³. Як

¹ Жидков О. А. Верховный суд США: Право и политика. — М., 1985. — С. 102.

² *The Constitution of the United States* / ed. by the Commission on the Bicentennial of the U. S. Constitution. — Washington, 1987. — P. 24.

³ *Конституция США: История и современность* / под ред. А. А. Мишина, Е. Ф. Язькова. — М., 1988. — С. 89.

підкреслює В. І. Лафітський, принцип повноважень, що «припускаються», дозволив закріпити верховенство федерації в багатьох сферах соціально-економічного і політичного життя¹. Крім того, передбачена в Конституції США концепція дуалістичного федералізму допускає також існування компетенції федерації і штатів, що «збігається», у сфері якої можливе прийняття законів як Конгресом, так і легіслатурами штатів (податки, банки, організація правосуддя і т. ін.).

У результаті розмежування сфер дії законодавства федерації і штатів у конкретних галузях права нерідко становить деякі труднощі. Виникає ситуація, коли одні й ті ж правові інститути регулюються як федеральними законами, так і законами штатів. І тут великого значення набуває інша основна засада американського федералізму, а саме проголошений у ст. VI Конституції США *принцип верховенства федерального законодавства з Конституцією на чолі по відношенню до законодавства штатів*, спрямований на забезпечення міцності союзної держави і створення внутрішньо несуперечливої системи американського законодавства. Абзац 2 ст. VI Конституції США закріплює: «Ця Конституція і закони Сполучених Штатів, що приймаються на її виконання, так само як і всі договори, які укладені або будуть укладені від імені Сполучених Штатів, є верховним правом країни; і судді в кожному зі штатів зобов'язані слідувати цьому праву, що б йому не суперечило в конституції або законах будь-якого штату»². Не можна не погодитися з оцінкою, наданою зазначеній нормі А. Невінсом і Г. Комманджером: «Це положення вдихнуло у Конституцію силу, якої інакше вона, можливо, ніколи б не мала. Ця стаття є наочною ілюстрацією того поєднання здорового глузду і натхнення, практичної винахідливості і далекоглядності, якими насичений весь цей документ»³.

Ця «клаузула (застереження) про верховенство» (*«supremacy clause»*) встановлює чіткий порядок визначення юридичної сили конституційних і законодавчих актів федерації і штатів у разі їх невідповідності один одному з метою усунення можливої «війни законів». Відповідно до цього застереження у разі колізії між федеральною правовою нормою і правовою нормою штату пріоритет матиме федеральна норма. Вища ж юридична сила належить Конституції США. Невипадково на першому місці в абзаці 2 ст. VI як «верховне право країни» згадується саме Конституція і лише потім закони США, що приймаються відповідно до неї. За словами А. Гамільтона, одного з її творців, Конституція є і повинна розглядатися суддями як «основний закон», як «вияв волі народу», і, якщо виникають суперечності між нею та актами законодавчих органів, «слід віддавати перевагу вищим зобов'язанням, які і мають силу, або, іншими словами, Конституцію слід ставити вище статуту, намір народу вище намірів його представників... відповідно, коли... статут суперечить Конституції, обов'язок суду дотримуватися останньої, ігноруючи перший»⁴.

¹ *Лафитский В.И.* Конституционные основы федерализма в США // Журнал российского права. — 2007. — № 3. — С. 116.

² *The Constitution of the United States / ed. by the Commission on the Bicentennial of the U. S. Constitution.* — Washington, 1987. — P. 15–16.

³ *Невинс А., Комманджер Г.* История США. От английской колонии до мировой державы. — Нью-Йорк, 1991. — С. 135.

⁴ *Федералист: Политические эссе А. Гамильтона, Дж. Мэдисона и Дж. Джея / под общ. ред. Н. Н. Яковлева.* — М., 2000. — С. 505–506.

Виступаючи «верховним правом країни», Конституція США панує не тільки над системою законодавства, а й (що також підкреслює її унікальність) над корпусом загального (прецедентного) права. Верховний Суд США, а разом з ним вищі судові інстанції на рівні штатів давно визнали, що Конституція США не такий закон, як «усі інші». Закон звичайно розглядається в країнах загального права як щось чуже загальному праву, здатне тільки вносити до прецедентного права деякі доповнення та уточнення. Конституцію США не можна розглядати під таким кутом зору. Вона — основний закон країни, що визначає підвалини суспільства, і можна вважати, що саме загальне право черпає в ній свою силу. Конституція США — вияв суспільного договору, який об'єднує громадян, і легітимації влади¹.

Підкреслюючи чільну роль Конституції США по відношенню як до законів, так і до прецедентів, необхідно, однак, зазначити наступне. По-перше, Основний закон США було прийнято ще в XVIII ст., тому деякі його положення «застаріли» і в багатьох випадках не відповідають сучасним суспільним відносинам. По-друге, американська Конституція являє собою досить короткий документ, що містить нерідко дуже абстрактні приписи. Прийнята у XVIII ст., вона не тільки відбила характерні для свого часу ідеї «суспільного договору» і «поділу влади», але і достатньо невизначену юридичну мову того періоду. Американські державознавці були змушені констатувати: «Конституція стоїть у ряду наших найбільш суперечливих, неясних і неповних законів»². Тому величезне значення для встановлення її справжнього змісту має тлумачення норм Конституції Верховним Судом США. На думку М. А. Нікіфорової, «діяльність Верховного Суду США з конституційного тлумачення не стала б, можливо, найважливішим джерелом його правотворчості зі створення норм конституційного права — судових прецедентів, коли б федеральна конституція була більш-менш сучасним документом, що характеризувався б певним ступенем ясності і чіткості при викладенні загальних принципів функціонування американської держави і конституційної системи. Так, відносна новизна і конкретність більшості конституцій штатів знизили значення судової практики в якості джерела конституційного права штатів»³, чого не можна сказати про судову практику Верховного Суду США як джерело федерального конституційного права. Жодна галузь американського права не є такою ж мірою продуктом нормотворчості Верховного Суду, як конституційне право, розвиток якого здійснюється в основному за рахунок прецедентів⁴. *Верховний Суд США своїми прецедентами тлумачення без зміни тексту Конституції, по суті, створює нові конституційні норми, так звану «живу конституцію», адаптовану до сучасних реалій. І в цьому сенсі Конституція виявляється в певній залежності від прецедентного права, а саме від прецедентів її тлумачення. Як справедливо зазначає С. Л. Сергеева, Основний закон США «безперервно роз-*

¹ Давид Р., Жоффре-Спинози К. Основные правовые системы современности / пер. с фр. В. А. Туманова. — М., 1998. — С. 299–300.

² Жидков О. А. Верховный суд США: право и политика. — М., 1985. — С. 111.

³ Никифорова М. А. Судебный прецедент в конституционном праве США: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. — М., 1980. — С. 9–10.

⁴ Strauss D. A. Common Law, Common Ground, and Jefferson's Principles // The Yale Law Journal. — 2003. — Vol. 112. — P. 1755.

вивається і вдосконалюється шляхом прийняття конституційних судових прецедентів, які не тільки уточнюють, але і змінюють, трансформують зміст окремих положень Конституції США»¹.

Тут слід, однак, відзначити, що в Конституції США немає прямої вказівки на право Верховного Суду тлумачити її положення. На яких же підставах Верховний Суд здійснює подібну інтерпретаційну діяльність? Справа в тому, що право вищої судової інстанції тлумачити конституційні норми тісно пов'язане з іншим правом Верховного Суду, теж ніде не закріпленим, але визнаним за ним, — правом здійснення *судового контролю за конституційністю законів*. Кожен юрист у США, навіть початківець, знає напам'ять відомі слова Дж. Маршалла, «творця» інституту судового контролю: «Безсумнівно, саме суду належить право і обов'язок говорити, що є закон» (*Marbury v. Madison*, 5 U.S. 137 (1803)). А оскільки Конституція за своєю природою є закон, «природно і неминуче, саме судді виступають її інтерпретаторами»². Здійснюючи конституційний контроль, суд, щоб перевірити відповідність закону тій чи іншій нормі Конституції, повинен у першу чергу встановити справжній смисл цієї норми, її дійсний зміст, що він і робить у процесі її тлумачення. Однак при цьому суд нерідко виходить за межі суто інтерпретаційної діяльності, по суті, створюючи нові норми, тобто здійснює діяльність правотворчу. Як відзначають дослідники, відкрите визнання права суду перекроювати на свій розсуд конституційні норми було б розцінено як прямий виклик самій Конституції і відразу б поставило під сумнів правомірність інституту судового конституційного контролю. Тому сам Дж. Маршалл заперечував право суду створювати нові конституційні норми або скасовувати, переглядати чинне конституційне право³. Однак запроваджена Дж. Маршаллом практика перевірки конституційності законів Конгресу і легіслатур штатів з неминучістю вели суд до нормотворчості в області конституційного права. Сам Маршалл, за словами Р. Стімер, «не прогавив шанс покрити Конституцію справжньою судовою глосією»⁴ і встав тим самим на шлях конституційної правотворчості, яка на цей час стала звичайним явищем у судовій практиці.

Більш того, у 1958 р. в рішенні у справі *Cooper v. Aaron* Верховний Суд підтвердив у якості незмінної фундаментальної риси американської конституційної системи принцип «верховенства судового тлумачення» (*judicial supremacy*), що полягає у визнанні верховенства тлумачення Конституції, що дається Верховним Судом, по відношенню до тлумачення, здійснюваного іншими гілками влади (358 U.S. 1 (1958)). З того часу загальнопоширеною стала позиція, що саме судді Верховного Суду мають «останнє слово в інтерпретації конституційних положень і саме їх рішення визначають для кожного справжнє значення Конституції»⁵.

¹ Сергеева С. Л. Развитие конституционного судебного правотворчества в США (конец XIX — начало XXI века): Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. — Курск, 2012. — С. 10.

² Kramer L. D. Foreword: We the Court // Harvard Law Review. — 2001. — Vol. 115. — P. 8.

³ Жидков О. А. Верховный суд США: право и политика. — М., 1985. — С. 114–115.

⁴ Там само. — С. 114.

⁵ Kramer L. D. Foreword: We the Court // Harvard Law Review. — 2001. — Vol. 115. — P. 6.

Необхідно відзначити при цьому, що найбільший вплив на текст Конституції в процесі її інтерпретації Верховним Судом мають не окремі прецедентні рішення, а *конституційні доктрини*, що виростають на їх основі завдяки правилу *stare decisis* і являють собою своєрідну комбінацію конституційного тексту з серією однакових судових рішень (доктрина «компетенції, що припускається», «розділених, але рівних» можливостей та ін.)¹. Саме судові конституційні доктрини набувають особливо великої практичної значущості і відіграють найважливішу роль у процесі постійно триваючої ревізії Конституції. Конституційні доктрини, на відміну від офіційних поправок до Конституції, завжди залишають великий простір для правового і політичного маневрування і є, по суті, «бездонним резервуаром», з якого в будь-який момент стараннями «верховних суддів» можуть бути отримані необхідні кошти для проведення відповідних реформ. «Зрештою, — робить висновок професор О. А. Жидков (і з ним важко не погодитися) — від первісної конституції в США залишився лише кістяк, який заповнюється і надбудовується (а в разі необхідності — і легко перебудовується) за допомогою судових конституційних доктрин, прецедентів, окремих конституційних думок суддів і т. ін.»².

Тому, на наш погляд, до «*верховного права країни*» слід відносити не тільки безпосередньо Конституцію США (її офіційний текст), але і прецеденти тлумачення Конституції (як правило, побудовані у вигляді конституційних доктрин), створювані Верховним Судом у відповідний історичний період, тобто «живу» Конституцію. Отже, всі інші джерела американського права повинні відповідати не тільки Конституції 1787 р. з подальшими 27 поправками, але і прецедентам тлумачення конституційних норм, тобто тому, як їх інтерпретує Верховний Суд з урахуванням конкретних обставин.

Цей висновок підтверджується також тим, що, по-перше, у разі невідповідності нормативних правових актів положенням Конституції Верховний Суд може визнати їх неконституційними і фактично анулювати. Звичайно, вирішуючи питання про відповідність акта Конституції, Верховний Суд буде виходити насамперед із власної інтерпретації її положень. У зв'язку з цим американські юристи зауважують, що «у багатьох випадках правильніше говорити не про те, що статут не відповідає Конституції, а про те, що він порушує правило, яке, на думку суду, закріплене в ній»³. По-друге, потрібно мати на увазі ту обставину, що конституційні доктрини, створювані Верховним Судом у процесі тлумачення Конституції, дуже важко подолати навіть вищому законодавчому органу країни — Конгресу. Так, якщо Конгрес не згоден з інтерпретацією прийнятого ним поточного закону в рішеннях вищої судової інстанції, то він в принципі може домогтися перегляду відповідних судових прецедентів шляхом внесення змін до самого законодавства. Інша річ — інтерпретація Конституції. Щоб змусити

¹ Петрова Е. А. «Живая» Конституция США: конституционные доктрины Верховного суда США // Проблемы теории современного российского права : Сб. науч. трудов. Серия : Право. — Вып. I. — М.-Ярославль, 2004. — С. 62–66.

² Жидков О. А. Верховный суд США: право и политика. — М., 1985. — С. 118.

³ Burnham W. Introduction to the Law and Legal System of the United States. — St. Paul, 2011. — P. 317.

Верховний Суд відмовитися від його конституційних доктрин, Конгресу необхідно внести поправки до Конституції, а зробити це надзвичайно важко. Через складнощі ратифікаційного процесу Конгрес вдається до цього заходу лише у виняткових випадках. З 27 поправок до Конституції лише чотири (Одинадцята, Чотирнадцята, Шістнадцята, Двадцята поправки) були прийняті внаслідок безпосереднього перегляду судових конституційних доктрин¹. Але і ці поправки досить гнучко тлумачилися Верховним Судом і часом наповнювалися досить суперечливим змістом.

Таким чином, будучи «верховним правом країни», Конституція Сполучених Штатів Америки:

– закріплює основи, принципи побудови не тільки державного апарату, а й в цілому правової системи США, зумовлюючи особливе місце останньої в сім'ї країн загального права;

– стоїть на вершині в ієрархії джерел американського права, здійснюючись не лише над законодавством (федеральним і штатів), а й над корпусом прецедентного права (виняток становлять лише прецеденти її тлумачення Верховним Судом США, що розташовуються на тій же сходинці в ієрархічній драбині джерел права, що й сама Конституція США, і утворюють так звану «живу» Конституцію).

Петрова К. Конституція США як «верхове право країни»

Анотація. Стаття присвячена аналізу Конституції США як основного джерела американського права. Розглядаються такі принципи американського конституціоналізму, як принцип розподілу влади і принцип федералізму. Визначається співвідношення конституційних норм з нормами прецедентного права. Робиться висновок про те, що Верховний Суд своїми прецедентами тлумачення без зміни тексту Конституції, по суті, створює нові конституційні норми, так звану «живу конституцію». Характеризується специфіка інституту судового контролю за конституційністю законів та його вплив на положення Конституції США. Підкреслюється, що саме наявність американської Конституції як єдиного писаного акту, що має найвищу юридичну силу, визначає особливе місце правової системи США в сім'ї країн загального права.

Ключові слова: Конституція США, конституційні принципи, джерела права, прецеденти, правова система США.

Петрова Е. Конституция США как «верховное право страны»

Аннотация. Статья посвящена анализу Конституции США как основного источника американского права. Рассматриваются такие основные принципы американского конституционализма, как принцип разделения власти и принцип федерализма. Определяется соотношение конституционных норм с нормами прецедентного права. Делается вывод о том, что Верховный Суд США своими прецедентами толкования без изменения текста Конституции, по сути, создает новые конституционные нормы, так называемую «живую» Конституцию. Характеризуется специфика института судебного контроля за конституционностью законов и его влияние на положения Конституции США. Подчеркивается, что именно наличие американской Конститу-

¹ Жидков О. А. Верховный суд США: право и политика. — М., 1985. — С. 168.

ции как единого писаного акта, обладающего высшей юридической силы, во многом предопределяет особое место правовой системы США в семье стран общего права.

Ключевые слова: Конституция США, конституционные принципы, источники права, прецеденты, правовая система США.

Petrova K. The Constitution of the USA as «the Supreme Law of the Land»

Annotation. The article is devoted to analysis of the US Constitution as the main source of American law. Such main principles of the American constitutionalism as the separation of powers and federalism are observed. The author defines relation between the constitutional enactments and precedents. It concludes that U.S. Supreme Court owing to its caselaw based on constitutional provisions per se makes new constitutional rules. In the article specific features of constitutional judicial review and its influence on the American Constitution are also characterized. It is underlined that owing to the existence of the United States Constitution as a written document with the supreme force the American legal system occupies the specific place among common law countries.

Key words: the Constitution of the United States, constitutional principles, sources of law, precedents, American legal system.